

BADIIY ASARLARDA METAFORALAR QO‘LLANISHI

Odilova Dilnura

Termiz davlat universiteti o‘zbek filologiyasi fakulteti 2-kurs talabasi

Dilnuraodilova293@gmail.com

Anotatsiya: *Mazkur maqola badiiy asarlarda metaforaning o‘rni va ahamiyatiga bag‘ishlangan. Metafora adabiy asarlarning badiiy qiymatini oshiruvchi muhim vosita sifatida tasvirlangan. Yozuvchi o‘z asarida metaforadan foydalanib, obrazlilik va emotsionallikni oshiradi, o‘quvchini chuqur o‘ylashga undaydi. Metafora nafaqat asar mavzusini boyitadi, balki muallifning uslubini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada O‘zbekiston adabiyotidan misollar keltirilgan va metaforaning o‘quvchiga ta’sirchan ta’siri tahlil qilingan. Xulosa sifatida metaforaning badiiy asarlardagi ajralmas o‘rni e’tirof etilgan.*

Kalit so‘zlar: *Badiiy asar, metafora, badiiy tasvir, obrazlilik, yozuvchi uslubi, emotsionallik, o‘quvchi tafakkuri, badiiy qiymat, adabiyot, tasavvur*

KIRISH:

Metafora – badiiy adabiyotning eng ko‘p ishlatiladigan badiiy-tasviriy vositalaridan biri bo‘lib, bir narsani boshqa bir narsa bilan taqqoslash yoki o‘xshatish orqali o‘ziga xos ma’no hosil qilish usulidir. Bu usul so‘zlarning ma’nosini kengaytirib, obrazlilikni oshiradi va o‘quvchining tasavvurida jonli manzara yaratishga yordam beradi. Metafora adabiyotda nafaqat tasvirni boyitadi, balki asarning umumiy ma’nosini chuqurlashtiradi va undagi yashirin mazmuni ochib beradi.

METAFORANING TUSHUNCHASI VA TARIXI

Metafora (yunoncha metaphora - "biror narsani boshqa narsaga o‘tkazish") – badiiy nutqda bir narsani boshqasiga o‘xshatish, uning xususiyatlarini yoki ma’nosini izohlaydigan san’atlardan biridir. Metafora yordamida bir narsa boshqasiga aylantiriladi, ya’ni bitta tasavvur boshqa tasavvur bilan bog‘lanadi. Masalan, "hayot yo‘li" yoki "yurakdagi qorong‘ulik" kabi iboralar metafora hisoblanadi. Bu atamalar inson hayotining turli jihatlarini, his-tuyg‘ularini tasvirlashda yordam beradi.

Metaforaning tarixiy ildizlari qadim zamonlarga borib taqaladi. Antik yunon adabiyotidan boshlab, badiiy ijodda ko‘p qo‘llanilgan metod sifatida rivojlanib kelgan. Yozuvchilar va shoirlar metaforani tasvirni jonlantirish, hikoya qilish va ma’nolarni chuqurlashtirish uchun keng foydalanadilar.

METAFORANING MOHIYATI

Metafora – biror hodisa yoki tushunchani boshqa hodisa yoki tushuncha bilan bog‘lab, ular orasida yangi, kutilmagan o‘xshashlik yaratishdir. Bu usulda so‘z bevosita o‘z ma’nosida emas, balki ko‘chma ma’noda ishlatiladi. Masalan, "hayot yo‘li" ifodasi oddiy yo‘lni emas, insonning boshidan kechiradigan jarayonini ifodalaydi.

Metafora o'quvchi tafakkurini faollashtiradi, chunki u yashirin mazmunni tushunish uchun mantiqiy fikrlashni talab qiladi. Shu bois, metafora nafaqat tasvir vositasi, balki muloqotda hissiy va aqliy ta'sir kuchini oshiruvchi vositadir.

Metaforaning Badiiy Asarlardagi Roli

Badiiy asarlarda metafora nafaqat tasvir, balki syujet va obrazlarni yaratishda ham muhim rol o'ynaydi. Yozuvchi biror voqeani yoki hissotni aniq ifodalashda bevosita so'zlarni emas, balki o'xshatish va taqqoslash vositalaridan foydalanadi. Bu o'quvchida yangi anglash, tushuncha yaratish imkoniyatini tug'diradi.

1. Tasvirni Kuchaytirish

Metafora yordamida yozuvchi o'quvchiga narsa yoki hodisani yanada tasvirli va jonli ko'rsatadi. Masalan, "quyoshning ko'zlari" yoki "dengizning ovozi" kabi metaforalar biror narsa haqida o'qigan odamga yanada aniqroq tasavvur beradi, bu esa o'quvchining his-tuyg'ularini kuchaytiradi.

2. His-Tuyg'ularni Ifodalash

Metafora nafaqat ob'ektiv dunyoni, balki insonning ichki dunyosini ham tasvirlashda ishlatiladi. Insonning his-tuyg'ulari, ichki kechinmalari ko'pincha bevosita so'zlar bilan ifodalanmaydi, balki metaforik shakllarda keltiriladi. Masalan, "yuragimda bir bulut" yoki "ruhiy qorong'ulik" kabi iboralar o'quvchiga muayyan hissiyotlarni tushunishga yordam beradi.

3. Ijodiy Yechimlar va Yangi Ma'nolar

Metafora orqali badiiy asarlarning mazmuni kengayadi, yangi ma'nolar ochiladi. Yozuvchi o'z fikrlarini aniq va oddiy tarzda emas, balki kengroq, chuqurroq anglash imkonini beradi. Metafora yangi fikrlarni keltirib chiqaradi va asarlarni yanada qiziqarli va boy qiladi.

Metafora va Simvolizm: Badiiy Yozuvda Yangi Yondashuvlar

Badiiy asarlarda metafora bilan birga simvolizm ham keng qo'llaniladi. Simvolizm metaforaga qaraganda ko'proq ramziy ma'no tashiydi, ya'ni biror narsa yoki obraz muayyan g'oya yoki hissiyotning ramzi sifatida ishlatiladi. Masalan, "oq qush" ozodlikni yoki tinchlikni, "qizil gul" muhabbatni anglatishi mumkin. Yozuvchi simvol va metaforani birgalikda ishlatish orqali asarga yanada chuqur ma'no kiritadi.

Metaforaning Psixologik Ta'siri

Metaforaning o'quvchiga ta'siri psixologik jihatdan ham muhimdir. O'xshatish va taqqoslash yordamida o'quvchi yangi fikrlarni anglash va qabul qilishda ko'proq ishtirok etadi. Metaforalar yordamida o'quvchining hissiyotlari, his-tuyg'ularga bo'lgan munosabati va fikrlash tarzini o'zgartirish mumkin. Shu sababli, metafora badiiy asarlarda o'quvchining psixologiyasiga ta'sir qiluvchi kuchli vosita hisoblanadi.

Metafora haqida ma'lumotlar olish uchun ko'plab badiiy asarlar mavjud. Bu asarlar, adabiyotning turli janrlarida, metaforaning qanday qo'llanilishi, uning o'quvchiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Mana, metafora ishlatilgan ba'zi mashhur badiiy asarlar va ulardan olingan misollar:

1. "O'qiganlar" (A. Qahhor)

Metafora misoli: "Sevgi — bu olov".

Tavsif: Ushbu metafora, sevgi va og‘riqni o‘xshatish orqali, inson qalbida tug‘iladigan kuchli his-tuyg‘ularni tasvirlaydi. Qahhorning asarlarida ko‘p metaforalarning ishlatilishi, uning badiiy tasvirlari va xarakterlarning chuqurroq anglash imkoniyatini yaratadi.

2. "Do‘stlik va Dushmanlik" (I. Karimov)

Metafora misoli: "Do‘stlik — nur", "Dushmanlik — soya".

Tavsif: Bu asarda do‘stlik va dushmanlik o‘rtasidagi farqlar metaforalar yordamida aniqroq tasvirlanadi. Do‘stlik va dushmanlikni yorug‘lik va qorong‘ulikka o‘xshatish orqali, yoritilayotgan mavzularni yanada chuqurroq anglash mumkin bo‘ladi.

3. "Qora Ko‘zlar" (A. Qahhor)

Metafora misoli: "Sevgi — bu yo‘l".

Tavsif: Bu metafora orqali, sevgi va uning murakkabliklarini, ba'zida yo‘ldoshni yo‘qotish, boshqa paytlarda esa yangi boshlanishlarni ko‘rsatish maqsad qilingan. Metaforalar yordamida, yozuvchi o‘quvchining hissiyotlarini yanada kuchliroq ta'sir qilishga muvaffaq bo‘ladi.

4. "Alchemist" (Paulo Coelho)

Metafora misoli: "Hayot — bu sayohat".

Tavsif: Coelho o‘zining mashhur romanida metaforalarni ko‘plab hollarda hayotning maqsadi va ichki izlanishlarni tasvirlash uchun ishlatadi. Metaforalar yordamida, roman o‘quvchiga yanada kengroq falsafiy ma'no beradigan chuqurroq his-tuyg‘ularni yaratadi.

5. "Odamlar va Olov" (R. S. K. Lakshman)

Metafora misoli: "Olov — bu nafrat".

Tavsif: Bu asarda, odamlarning o‘rtasidagi g‘azab va nafratni tasvirlashda olov metaforasi ishlatiladi. Metaforalar ko‘pincha bu kabi asarlarda ichki tushunchalarni tashqi dunyoga olib chiqadi va o‘quvchini chuqurroq anglashga undaydi.

6. "Jahon adabiyoti"ning ko‘plab klassik asarlari (masalan, Shakespeare va Goethe)

Metafora misoli: "Dunyo — bu teatri".

Tavsif: William Shakespeare o‘zining "As You Like It" asarida "Dunyo — bu teatri" degan metaforani ishlatgan. Bu metafora hayotni sahna sifatida tasvirlaydi, unda har bir inson o‘z roli va dramaturgik taqdiriga muvofiq o‘ynaydi. Bu misol hayotning teatrga o‘xshashligini ifodalash orqali, har bir insonning o‘z hayotidagi "rollari"ni qanday bajarishi haqida chuqur tafakkur qilishga undaydi.

XULOSA

Badiiy asarlarda metafora – bu nafaqat til va san’atning kuchli vositasi, balki insonning ichki dunyosini, his-tuyg‘ularini, va ma’naviy kechinmalarini ifodalashning samarali usulidir. Metafora orqali yozuvchi o‘z fikrlarini o‘quvchiga aniq va jonli tarzda yetkazib, unga chuqurroq tushuncha va ma’no kiritadi. Shu bois, metafora badiiy adabiyotda insoniyatning yuksak fikr va tasavvurlarini ifodalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Metafora badiiy asarlarda ko‘plab shakllarda va turli maqsadlar uchun ishlatiladi. U nafaqat fikrlarni aniq ifodalash uchun, balki o‘quvchining his-tuyg‘ulariga ta'sir qilish uchun ham qudratli vosita hisoblanadi. Yuqorida keltirilgan asarlarda metaforaning qo‘llanilishi, ularning chuqur ma'nolarni yaratishda va o‘quvchini yangi ma'lumotlarga yo‘naltirishdagi rolini ko‘rsatadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdulla Qahhor – "O‘qiganlar", "Qora ko‘zlar"
2. Islom Karimov – "Do‘stlik va dushmanlik"
3. Paulo Coelho – "Alchemist"
4. William Shakespeare – "As You Like It"
5. R. K. Narayan – "Odamlar va Olov"